

10. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 3-7.
11. Проблеми психологічної герменевтики. Монографія / За ред. Н.В. Чепелевої. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.
12. Чепелева Н.В. Особистісна підготовка практикуючого психолога // Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – К.: Либідь, 1999. – С. 242-249.
13. Чепелева Н.В. Процессы понимания и интерпритации в деятельности практического психолога // Практична психологія: теорія, методи, технології. – К.: НІКА-ЦЕНТР, 1997. – С. 102-108.
14. Чепелева Н.В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика // Актуальні проблеми психології. – К.: Інститут психології АПН України. – 1999. – Вип. 19. – с. 271 – 279.

The article is devoted to the problem of narrative competence of practical psychologist as a basic component of his professional competence which is expressed in ability to see by the history of personality of a client while gluing psychological helps, its personal narrative.

Key words: professional competence, narrative competence, narrative.

Отримано: 31.01.2010

УДК 159.923.5

А.О.Іванченко

Феномен синергії як стимулятор креативного мікроклімату в психологічній навчальній системі

В даній статті показано, що відродження креативності методом лінгво-культурологічного включення на початковому етапі навчання італійської мови забезпечує синергетичний взаємодія між викладачем і студентами, сприяє створенню благодійного мікроклімату і підтримує підліткову допитливість студентів та тенденцію до самоактуалізації.

Ключові слова: креативний, креативність, синергія, мікроклімат.

В даній статті показано, що відродження креативності методом лінгво-культурологічного включення на початковому етапі навчання італійському мові забезпечує синергетичний взаємодія між викладачем і студентами, сприяє створенню благодійного мікроклімату, підтримує підліткову допитливість студентів та тенденцію до самоактуалізації.

Ключевые слова: креативный, креативность, синергия, микроклимат.

За останні десятиліття дослідженням особистості в психології приділяється пильна увага, причому аналіз особистості здійснюється з точки зору її цілісності. При цьому, сучасна соціальна ситуація, а також розвиток як науки, так і ціннісних орієнтацій суспільної думки багато в чому аналогічні науковій та суспільній тенденції першої половини ХХ століття, коли соціально затребуваною ставала орієнтація на особистість з розвинутою пізнавальною активністю, з творчим потенціалом і з сформованими прагненнями до само-реалізації. Однак дотепер дана багатообіцяюча ідея практично так і не реалізована на практиці і у багатьох наукових працях вона носить чисто декларативний характер, являючись ні до чого не зобов'язуючою аксіомою.

В теперішній час Україна, нарівні з усіма постсоціалістичними країнами, переживає епоху криз і кардинальних перетворень у всіх суспільних інститутах, торкнувшись усіх сфер життя нашої країни. Відбувається переоцінка цінностей і в суспільстві, і в науці, у процесі якої пріоритетними стають завдання вивчення синергізуючої активності людей, формування в них усвідомленої та вільно обраної позиції. І не можна не погодитися, що саме в процесі творчості відбувається відхід від стану когнітивного дисонансу або навіть психічного дискомфорту та перехід до яскраво вираженого емоційного відчуття радості і задоволеності, тобто до стану психічного консонансу [4, с. 321]. Творча креативність, що припускає відсутність домінуючого контролю, призводить до погодженого позитивного "підкріплення" вербальних, інтелектуальних і креативних здібностей людини, а отже, до підвищення ефективності її діяльності [2]. У силу цього тематика розвитку креативності по теперішній час продовжує залишатися актуальною і характеризується загостреним науковим інтересом.

Процес сучасного суспільного розвитку та тенденція до розширення міжнародних контактів висвітили також проблему творчих здібностей індивіда, у рамках якої для нашого дослідження ми обрали питання лінгвістичної креативності студента, яке є практично ігнорованим в області викладання іноземних мов. Ми

вважаємо, що для ефективного формування професійної бази майбутнього педагога/перекладача першорядним є реалізація принципів креативного навчання. Без них неможливо визначити психологічні особливості та механізми становлення креативної зрілості майбутнього фахівця, гостро затребуваного в усіх областях людської діяльності. Це підтверджує необхідність і **актуальність** дослідження психологічних основ креативності, що впливає з виниклого протиріччя між соціальним замовленням суспільства на творчу особистість, що самоактуалізується, і слабкою розробленістю питання психологічних закономірностей підвищення креативності.

Загальновизнано, що підлітковий вік називають критичним, оскільки саме в цей час відбувається якісна перебудова всіх структур особистості, виникають і формуються нові психологічні утворення. На початку навчання у вузі (тобто на момент закінчення шкільної та переходу до вищої освіти) ще як мінімум 1-3 роки продовжує превалювати специфіка підліткового віку. Однак завдяки природній підлітковій гнучкості, активній відмові підлітка від стереотипів, його прагненню до самовдосконалення, становлення образу-Я підліткового віку можна вважати найбільш сенситивним, когнитивно придатним і благодатним для розвитку креативності як особистісної якості. Незважаючи на вищесказане, лінгвістична креативність в студентській аудиторії до сьогоднішнього дня не вивчалася, що становить **новизну** нашого дослідження. **Об'єктом** дослідження є особистість у студентському віці в процесі формування її лінгвістичних здібностей. **Предмет** дослідження – феномен синергії, який має функцію стимулятора розвитку креативності в умовах малої навчальної системи, що самоорганізується. **Ціль** роботи полягає в тому, щоб показати, що креативний ріст студентської активності, який цілком залежить від синергізуючого впливу викладача на учнів, незмінно призводить до інтелектуальної відкритості, до високих показників професійної інноваційної культури і до самоактуалізації в житті та професійній діяльності.

Постановка проблеми дослідження. У наш час уже немає потреби підтверджувати очевидне: період останньої половини минулого сторіччя з явною очевидністю виявив, що техніко-економічний світовий прогрес коштував істотних особистісних вкладень для переважної кількості людей, що працюють у різних сферах соціального життя в усіх країнах. Рівень сукупних втрат від надлишкового соціального та життєвого пресингу навіть у більш розвинутих частинах світу, таких, як Америка і Європа (у порівнянні з Україною), виливається у зашкалюючу збиткову статистику. Закордонні наукові статистичні дані показують, зокрема, що

знижується продуктивність праці, збільшуються випадки хвороб, небезпесних випадків і смертельних наслідків, підвищуються фінансові витрати по оплаті лікарняних листків, страховок (а в США, Канаді та Великобританії, – і по задоволенню судових позовів через втрату працездатності), збільшуються економічні та грошові втрати у зв'язку з неефективною продуктивністю на робочих місцях. Прогноз на третє тисячоріччя в цьому плані не радісний, оскільки зміни і перетворення в усіх областях життєдіяльності людини неминуче вимагатимуть ще більшого особистісного внеску, який буде супроводжуватись стресовим станом, страхом втрати робочого місця, а також загальною психо-емоційною нестабільністю і фізіологічною перевантаженістю. Саме тому ще в середині минулого сторіччя закордонні дослідники приступили до аналізу різних стилів управлінського лідерства та до створення стійкого до перевантажень працівника для того, щоб менша кількість людей змогла виконувати більше коло функцій і обов'язків. Однак розробки, які спрямовані на створення своєрідного “живого робота”, представляються нам не зовсім гуманними, хоча не можна все ж таки при цьому погодитися з тим, що проблема підвищення стресостійкості людини надзвичайно важлива.

Варто зазначити, що не існує ні найменшої небезпеки переоцінити роль керівної ланки, від якої наполовину, якщо не більше, залежать результативність і психічний стан членів підопічного їй мікроколективу та загальна внутрігрупово атмосфера. Очевидним підтвердженням тому можуть служити епідеміологічні статистичні дані Всесвітньої організації охорони здоров'я, які свідчать, що у переважаючої частини населення світу (незалежно від національної/державної належності) на психосоматичному рівні проявляється симптоматика або перевтоми, або неврастенії, або депресії. При цьому, у порівнянні з країнами індивідуалістичного характеру, такими, як США, Австралія та ряд європейських країн, у колективістських суспільствах Східної Азії (Китай, Японія, Корея, де досить сильна міжособистісна соціальна підтримка), антистресова стійкість організму значно вище [9]. Однак більш недавні дослідження показують, що вже в сучасному Китаї частотність виявлення неврастенії (або симптоматично схожого з нею нервового виснаження) прогресивно підвищується; даний факт пояснюється усе більш наполегливим впровадженням західної індивідуалістичної моделі життя в східно-азіатських країнах [8]. З жалем можна констатувати явне зниження резистентності цих спільнот, у яких ще з античних часів аж до наших днів присутня тенденція до гармонізації, безконфліктності, а отже, і до саморосту. Проведення ж подібного

крос-культурного дослідження в українському суспільстві представляється нам досить актуальним і може виступати як *перспективне*, тому що дозволить висвітлити наявність або відсутність даної проблеми в нашій країні.

Вивчення особистості поза соціальною групою безперспективно та навіть безглуздо, оскільки практично всі її життєві акти протікають у рамках нечисленних колективів, що становлять малі соціальні групи, до яких належать родина, друзі, навчальна група, трудовий колектив і так далі. Малою групою вважається невелике по кількості об'єднання людей, що зв'язані конкретними, регулярними контактами між собою і характеризуються згуртованістю, активністю, мікрокліматом, наявністю внутрішньогрупового лідерства та типом керівництва. Поєднання ознак лідера (ініціативний, освідений, чарівний харизмат) і керівника (кваліфікований діловий адміністратор) в одній особі забезпечує максимально ефективний тип керівництва в малій групі, яка об'єднується формальними, офіційними приписами. Основні особистісні особливості індивіда, будучи розглянутими з позицій психології професійної діяльності, є базисними характеристиками керівника при з'ясуванні його відповідності/невідповідності щодо конкретного виду діяльності. Властивості характеру, темперамент, здібності, динаміка психічних станів і особливості пізнавальних процесів детермінують поведінкові реакції людини і дозволяють виявити найбільш придатних. Це особливо важливо в тих випадках, коли людина повинна вишукувати адаптивні стратегії, опинившись у стресових ситуаціях. У вивченні проблеми професіоналізації праці та професійної придатності варто виділити теоретичні дослідження Б.Г. Ананьєва (цінність енергетичного потенціалу людини), К.О. Абульханової-Славської (важливість вибору життєвої стратегії), Б.Ф. Ломова (формування особистості в процесі діяльності) [1; 3; 5]. У даних роботах особистості надається активна роль у процесі свого розвитку, тобто в ході формування власної креативності. Основною передумовою професійного становлення і ствердження особистості є ступінь відповідності її індивідуально-психологічних особливостей всім вимогам даної професії, а також інтересу до своєї роботи та почуття задоволеності в ній. Саме це коло питань включається, приміром, у комплекс заходів щодо психологічного профвідбору з метою підвищення надійності роботи операторів і систем керування. Але, як показує життя і реальність, цього ще не достатньо, оскільки психологічний тест на професійну придатність проводиться далеко не в усіх соціальних областях життєдіяльності людини, а в сфері освіти – найважливішій області в плані проекту-

вання майбутнього розвитку суспільства – він чомусь і зовсім не знайшов застосування, у всякому разі в Україні.

Соціальна ієрархічна структура присутня в усіх психологічних системах. Способи і манера керування формують певні управлінські стилі, вивченню яких було присвячено чимало закордонних і вітчизняних теоретичних, а також різних експериментальних досліджень. Їх ціль складалася у виявленні тих різновидів керівництва, які б призводили до максимально позитивної реакції підлеглих і до підвищення ефективності праці у всій соціально-виробничій структурі. Вивчення управлінських стилів призвело до їхньої багатоярусної розбивки відповідно до типів поведінки і детальної характеристики кожного з них, які нараховували від трьох до дванадцяти стилів керівництва. Зокрема, авторитарно-директивний стиль керівництва, що, на жаль, знижує рівень самоконтролю, самостійності та саморозвитку людини, використовується не тільки на вищих рівнях управлінської ієрархії, де він, можливо, може бути доречним. Але найчастіше він застосовується на нижчих рівнях, де найбільш ефективний колегіальний демократизм, тому що саме в цьому випадку створюється найбільш сприятливий мікроклімат. Ми цілком згодні з висновками японського дослідника Д. Місумі про те, що ефективність керівництва полягає в гнучкості керівника, у його здатності адаптуватися до ситуації, що виникає в підвідомчому йому колективі, і обирати оптимальний для даної ситуації тип поведінки [9]. Це положення підтверджує важливість особистісних типологічних характеристик керівника, найбільш значимими з яких є риси харизматичного й динамічного лідера [6]. Результати роботи Всесвітньої програми дослідження керування та ефективності організаційної роботи (GLOBE), проведеної в 61 країні світу, підтверджують висновок про те, що ефективний керівник – харизматичний, енергійний, розумний, рішучий, надійний, заслуговує довіри підлеглих і вміє створити мотивацію [7]. Харизма, або особиста чарівність, – це не стільки вміння стати лідером і здобути популярність, скільки імідажева та поведінкова здатність людини створити гармонічні відносини, при яких для людей навколо нього стане можливим креативне самозростання і витікаюча з цього життєва самоактуалізація. При цьому керівник повинен бути вправним щодо ведення діалогу з підлеглими та створювати з ними синергізуючу єдність, уникаючи, тим самим, конфліктних ситуацій. Показовим у цьому плані може бути принцип відмови від насильницьких мір (принцип *ahimsa*), що закладений в основах буддизму і включаючий почуття “великого жалю” і стан “великої мудрості”, до якого, до речі, успішно і постійно звертався у своїй дипломатії

Д. Ганді [10]. Даний приклад зайвий раз акцентує увагу на першорядності індивідуально-типологічних характеристик керівника, до яких належать також його моральні принципи і орієнтація на моральні цінності. Слід особливо зазначити, що в культурі міжособистісних відносин не можна ігнорувати бажання людини висловити власну думку, бути неупереджено оціненим і зберегти почуття власного достоїнства, що завжди повинно б мати місце і у взаємовідносинах “викладач-студент”.

Вищенаведена преамбула сформульована нами з тією метою, щоб з різних боків обрисувати значимість фігури викладача, що є керівником свого мікроколективу. У психологічній навчальній системі, що самоорганізується, він є референтною особою, здатною забезпечити (або звести нанівець) благодійну синергізацію креативного мікроклімату. Для підтвердження вищесказаного було проведено експериментальне навчання, у процесі якого в 2006-2009 роках взяло участь 116 студентів і випускників Харківських вузів, що вивчали італійську мову з розробленою нами авторською методикою. Дана методика забезпечувала швидке вироблення мовних лексико-граматичних автоматизмів, причому на початковому етапі, шляхом формування у свідомості студентів загальної структури італійської граматики (при цьому, без зайвої непотрібної деталізації). Такий результат досягався за допомогою синергізації мікроклімату в навчальній системі, стимуляції тяги студентів до новизни та пізнання.

Результати даного експериментального навчання показали, що креативність як феномен творчості виявляється досить ефективно, якщо в умовах спільної взаємодії в складі групи є індивідууми, що володіють всіма показниками креативності спілкування (легкості, гнучкості, оригінальності, евристичності). Методом опитування та анкетування респондентів було визначено, що рушійним мотивом, який визначає прагнення студентів до саморозвиваючої креативності, є їхня орієнтація на особистість, що володіє даними якостями та здібностями краще них, тобто на викладача (або кращого в групі студента, що трапляється надзвичайно рідко). Однак у процесі вивчення іноземних мов за Болонською системою навчання живий особистісний контакт з викладачем, на нашу думку, автоматично стає віртуальним і істотно обмежується в силу знесильююче великої кількості письмових контрольних робіт та збільшення самостійної роботи студентів. Підтвердженням нашої точки зору можуть виступати не тільки результати соціопитування студентів і викладачів Харківських вузів, з яких переважна більшість негативно ставиться до Болонської системи, але й реальні студентські

маніфестації протесту проти неї (телевізійні новини у прямому ефірі з Німеччини та Києва у листопаді 2009 року). Що ж як не останнє є яскравим уособленням та відображенням неефективності даної освітньої системи, яка просто знищує або, принаймні, лімітує можливість створення креативного синергізуючого взаємозв'язку в рамках малої навчальної групи вузівської структури навчання, у всякому разі при засвоєнні іноземних мов, де саме усний контакт студента з викладачем є стимулююче визначальним. В остаточному підсумку, сама мова і вивчається для того, щоб нею вільно розмовляти та розуміти мову іноземця!

Повертаючись до проблеми лінгвоосвіти, слід зазначити, що сприйняття іноземної мови максимально на слух досить продуктивне не тільки в дитячому, але й у студентському віці. Однак у пізній підлітковий період при слуховому сприйнятті іноземної мови потрібні також постійна систематизація та структуризація одержуваних знань з боку викладача. Таке мимовільне слухове сприйняття сприяє збереженню студентської допитливості і розвитку їх креативності вже з першого року навчання у вузі. Відповідно до розробленої нами авторської методики навчання італійської мови, вчасно і схематично надаючи потрібну студентам інформацію, викладач тим самим задає потрібний темп і інтенсивність у навчанні. Алгоритм навчання, який використовується у даній методиці, зводиться до того, що: а) подається максимально повний і необхідний для комунікації обсяг граматичних відомостей без зайвої їхньої деталізації (причому на 90% відразу італійською мовою), що дозволяє уникнути розрізненості і неповноти їхнього пояснення, які мають місце в усіх навчальних посібниках з італійської мови; б) викладач постійно сам відтворює італійською прочитаний діалог/текст з метою надання студентам варіанту прикладу для переказу і використовує при цьому доступну для їхнього розуміння лексику та граматику; в) час від часу викладач здійснює міні-екскурси в італійську дійсність, історію і культуру винятково італійською мовою з використанням уже засвоєних або легко пізнаваних лексико-граматичних одиниць. Слухове сприйняття формує у студентів мовну інтуїцію, при якій спрацьовують створені мимоволі (отже, з мінімальною витратою зусиль) слухові та артикуляційно-моторні стереотипи, а міні-екскурси забезпечують студентів евристичною інформацією. У сукупності весь наведений лексико-граматичний і інформативний інструментарій підсилює студентську допитливість, тим самим сприяючи їхньому самозростанню і креативному розвитку. Застосування даного інноваційного підходу вже з першого навчального року дозволяє студентам одержати внутрішнє відчуття повної задоволеності від навчання,

виводячи їх на рівень активного реального використання вивчаємої іноземної мови. Якби дана методика застосовувалася при вивченні всіх іноземних мов (першої, другої і третьої), ефект задоволеності від навчання як студентів, так і самих викладачів перебував би в постійно зростаючій прогресії, оскільки обидві сторони в навчальному процесі – студенти і викладач – прямопропорційно взаємно підпитувалися би. Проте це висловлювання, на жаль, можна віднести до рубрики “побажання”, у всякому разі на сучасному етапі.

Розроблена нами модель лінгво-культурологічного включення студентів у процес засвоєння іноземної мови припускає заміну репродуктивно-орієнтованої освіти на особистісно-творчу. Такий підхід дозволяє інтегрувати в креативній освітній технології інноваційні підходи і принципи, що сприяють формуванню загальної лонгитюдної творчої здібності та креативно зорієнтованої особистості. Статистичні дані якості і швидкості засвоєння іноземної структури, на прикладі навчання італійської мови, свідчать, що 89% тестуємих студентів експериментальної групи показали оптимальні результати письмових тестів.

Отже, можна зробити **висновки**, що креативність дозволяє людині вдосконалюватися, швидко адаптуватися до змінення умов та нових вимог, незважаючи на когнітивний дисонанс при переході від традиційної шкільної системи навчання до іноваційно розвиваючої методики викладання іноземної мови у вузі. Саме креативність створює сприятливі передумови для розвитку особистості в цілому, сприяє її саморозкриттю, самореалізації, самодостатності і толерантності. При цьому відродження студентської креативності методом лінгво-культурологічного включення забезпечує ефективний синергетичний взаємодію між викладачем і студентами, привносить у навчання яскравий евристично-позитивний відтінок, сприяє створенню сильно вираженого благодійного ефекту і підтримує у студентів наявну в них аргіогі підліткову допитливість та тенденцію до самоактуалізації. Причому лінгво-культурологічні включення, що здійснюються на початковому етапі навчання іноземної мови, являють собою фундаментальну основу розвитку студентської креативності. Остання ж і дозволяє студентам одержувати не тільки гарні знання і відмінні оцінки в ході навчання у вузі, але й зберегти, а то й розвинути власні креативні здібності в постдипломний період. А це означає, що така особистість – позитивно заряджена, задоволена життям і з наявністю свідомої націленості на самореалізацію – генерує також і навколо себе сприятливе та благодійне оточення, що може подвоїти і навіть потроїти позитивний ефект.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: 1991.
2. Воронин А. Н. Интеллект и креативность в совместной деятельности: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.13. – М., 2004. – 362 с.
3. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – 444 с.
4. Чуба О.С. Формування креативності студентів як психолого-педагогічна проблема // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – Т. XII. – Вип. 6, 2009. – С. 318-323.
5. Шеховцова Л.Ф. Проблема энергетического потенциала человека в научной школе Б.Г. Ананьева // Психологический журнал. – 2007. – Том 28. – № 5. – С. 89-95.
6. Bryman A. Charisma and leadership in organization. – London: Sage, 1992.
7. Den Hartog D.N., House R.J & 170 coauthors. Emics and etics of culturally-endorsed leadership theories: Are attributes of charismatic transformational leadership universally endorsed? // Leadership Quarterly, 1999, 10, pp. 219-256.
8. Lee S., Wong K.C. Rethinking neurasthenia: The illness concepts of shenjing shuairuo among Chinese undergraduates in Hong Kong // Culture, Medicine and Psychology, 1995, 19, pp. 91-111.
9. Misumi J. The behavioral science of leadership: An interdisciplinary Japanese research program. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1985.
10. Sinha D. Ahimsa as conflict resolution technique and instrument of peace: A psychological appraisal // In Proceedings of the Seminar on Peace and Conflict Resolution in the World Community, India, 1987.

In this paper it is shown that the creativity revival by method of linguistic and cultural inclusions on the initial state of Italian language studying provides a synergetic reciprocal contact between a teacher and students, promotes to creating a favorable microclimate, supports a students' youth intellectual curiosity and their tendency to the self-actualization.

Key words: creative, creativity, synergy, microclimate.

Отримано: 3.03.2010